

La proliferació d'aquests fongs posa en qüestió la situació actual de totes les pintures murals que foren arrencades i traspassades amb el mateix sistema, i que ara estan repartides per diferents museus de Catalunya. En el cas de les pintures que estem tractant, i per evitar aquesta problemàtica, el Servei de Restauració, responsable de la conservació dels absis i dels altres béns mobles del Museu Episcopal de Vic, ha dissenyat uns nous suports per a les pintures, a base d'alumini. Aquest material evitarà els problemes que provocava el guix, a causa de la seva higroscopicitat, i també els de la fusta, que és un camp abonat per a diverses classes d'insectes xilòfags. Així mateix, la seva lleugeresa, en comparació amb altres materials, i la possibilitat de poder retornar la forma original a cada absis, reforcen aquesta opció. Rarament els absis romànics tenien formes geomètriques regulars, i en canvi podem constatar que, amb la fusta com a material de suport, els absis s'han fet, des de principis de segle, llevat de les pintures de Sant Tomàs de Fluvià, l'any 1983, de formes regulars, cosa que fa que la informació que rebem en contemplar-los no sigui del tot fidedigna.

Josep M. Xarrié

EL CASTELL ALTMEDIEVAL

Què és un castell? És un edifici construït amb una finalitat d'ús militar. Tenia una situació de domini de l'horitzó i amb un camí d'accés amagat de la visibilitat d'un possible enemic. Respon a un concepte de valoració d'una estratègia per a poder defensar un territori de frontera o vigilar el pas d'un camí i assegurar l'existència d'un espai de poblament front les possibles escomeses de l'enemic. L'edifici del castell té una arquitectura característica: la torre, el clos de murs i valls, l'habitació del castlà i la capella. Cal no confondre aquesta darrera amb l'església parroquial, externa però propera al castell.

La riquesa d'aquestes construccions és molt variable i ens és poc coneguda a causa de les reformes posteriors o, simplement, pel seu abandonament i posterior enderroc. Com a conseqüència lògica d'aquest plantejament constructiu, hom ha de disposar d'un sistema econòmic per a poder assolir el compliment del manament de bastir l'edifici en un termini concret. Finançar, bastir i proveir el castell serà possible amb la concessió d'una propietat – un terme – i els seus rèdits seran invertits en aquesta comesa. La personalitat jurídica del castell termenat continuarà vigent durant el segle XIV, els fogatges respecten aquesta categoria castellera.

La torre és el centre del castell, emperò no hem de vincular totes les torres a un castell termenat: els espills o espiells, els miralles i les guàrdies i guardioles són torres que hem d'associar a un castell amb missions de vigilància complementàries de l'estratègia de defensa de la contrada. No hem de considerar com a torres o castells: les *domus* o cases fortes, el mas-torre o les torres costaneres dels segles XVI al XVIII o la torre del telègraf òptic del segle XIX, i d'altres edificis coneguts popularment amb el nom de *castell*.

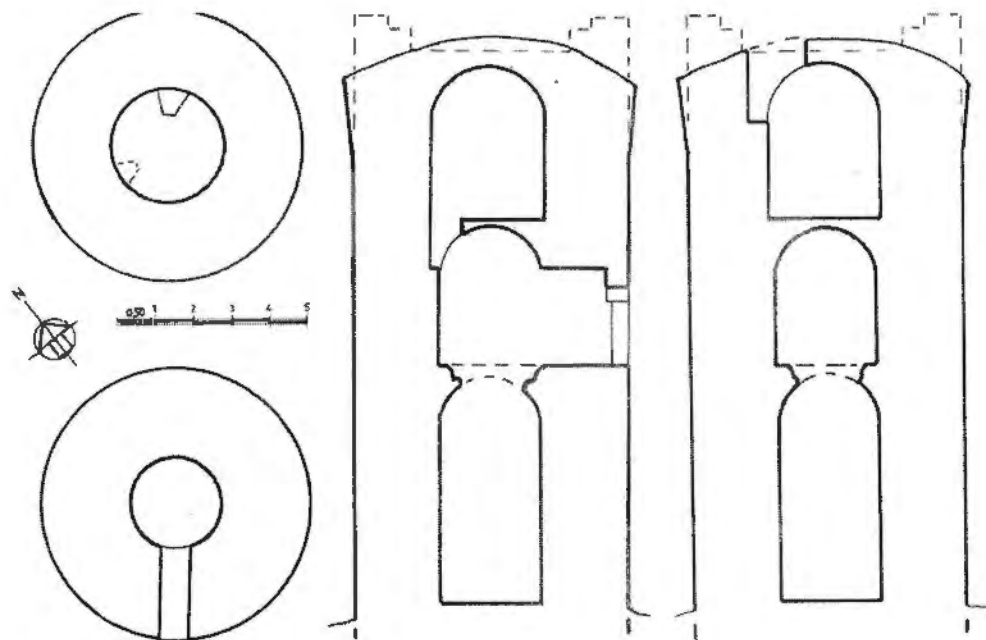
El castell termenat és propi de la Catalunya Vella i de la Marca i no es documenta a les terres repoblades des del segle XII, especialment a partir de les conquestes de Lleida, Tortosa i, finalment, de Siurana (1153). Hem pogut comprovar que la majoria dels castells termenats han generat els moderns termes municipals. Aquest terme casteller tenia una parcel·lació administrativa a l'entorn de la parròquia. Podem afirmar, després d'una recerca, bé que no exhaustiva, que en diferents comarques de la Catalunya Vella i de la Marca la majoria dels castells termenats agrupen entre tres i cinc parròquies (poques vegades el nombre és superior). La parròquia tenia, en els segles altmedievals, una extensió aproximada d'uns vuit quilòmetres quadrats, per consegüent el terme d'un castell tenia, segons la seva orografia, una extensió d'entre trenta i quaranta quilòmetres quadrats. Ens trobem encara mancats d'una recerca i d'un estudi de la planificació i parcel·lació d'una àmplia àrea que ens permeti fer un apropament més reeixit en valorar l'extensió del terme d'un castell i d'una parròquia i la relació entre el castell i el nombre de parròquies que agrupa.

La torre d'època preromànica era de fusta o, en algun cas, d'obra. La torre romànica és circular, construïda amb un excel·lent treball de picapedrer. Un bon nombre de torres tenia tres plantes. La porta d'entrada està situada a la planta segona; qualsevol porta ubicada a la planta baixa és posterior i la majoria de les vegades és el resultat d'una recerca de tresors. Aquesta planta baixa tenia una entrada interior des del primer pis i servia com a magatzem. La planta primera o noble era l'habitació del cap o castlà. La tercera planta – segon pis – era l'espai destinat a la residència de la guarnició. Per últim hem d'esmentar el terrat o espai de vigilància. Cal recordar que la majoria de les torres té com a única obertura la porta d'entrada.

Castell de la Manresana. Foto ECSA – J. Bolòs *Catalunya Romànica*, vol. XXVII, pàg. 21

L'esquema de funcionament de la torre queda aclarit amb el plànol de la torre del castell d'Almenara (l'Urgell). Podríem recordar, així mateix, la visita feta, el 14 de març de 1998, a la torre de la Manresana, a la qual hom pot entrar per la porta situada a la segona planta i, per l'interior, pujar fins al terrat. Ambdues torres castelleres són perfectes exemples d'aquests edificis romànics, tot i que dels castells que hi estigueren associats no en resta gairebé cap mena de testimoniatge.

Castell d'Almenara. Plantes i seccions de la torre, amb una indicació de l'enderroc de la part superior abans de la restauració (planimetria: J. R. González, segons dibuix del projecte de J. Fresquet) → *Catalunya Romànica*, vol. XXIV, pàg. 516 (el Pilar d'Almenara pertany al municipi d'Agramunt)